

Ստոյ կաթողիկոսութիւնը թէ՛ Պոլսոյ եւ թէ՛ Էջմիածնոյ հետ ունենայ այն յարաբերութիւնները զոր ունի Սրբաւարդ՝ պատրիարքութիւնը որ աղաւթ է իր թիւմին մէջ։ Պատրիարքը չ'ուզեր եւ ոչ իսկ փորձ մը ընել ժողով գումարելու կամ գոնէ խառն ժողովոյ պահանջաւ անդամայ թիւը լրացնելու եւ անոնց հետ համախորհուրդ կարելի եղած տնօրէնութիւնն ընելու։ Ասկից դատ կը յաւակնէ՝ նոյն իսկ այժմէն իշխանական հւշկեր տանիլու եւ կաթողիկոսն իրեն ստորագաս ընելու, որու մէկ նմուշն էր խառն ժողովոյ կողմէ՛ գրկուած պատգամաւորութիւնը, որ ամբողջովին կտաւաւարական պաշտօնականի կազմուած էր։ Եւ որովհետեւ Գէորգ սրբազանի բանաւոր եւ օրինաւոր առաջարկութեանց քաղաքական գոչներ տալ կը նկրտուէր, ուղղակի եւ անուղղակի պաշտօնական ղեկուցումներ էր ըլլալին իրեն, Գէորգ սրբազան պատգամ սկսեց իր անձին անբաւականութիւնը պատրուակ բռնելով պնդել իր հրաժարականին վրայ։ »

Ինական է որ երբ Հայ մը աշակերտ չիտակ եւ ախր ընթացք մ'ունենայ, պիտի գտնուին Բաքմաջեաններ որ գայն պիտի ծաղրեն, անապիւն, ցեխոտեն։ Թող երէցեան սրբազանը չտխրի սակայն, իրեն համար այնքան պատուաբեր է Բաքմաջեանէ մը նախադասութիւնը, որքան Սրմանեան պատրիարքին համար անպատուարելի է Սուլթանէն չգանշան ընդունիլը։

Ա. ՉՊԱՆԱՆԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՐՈՒՇԱՏԻ ԵՐԵԿՈՅԻՆ

Հայկական արուեստի երեկոյթը տուաւ բարոյական այն արգիւնքը զոր կը ցանկային առանձն գայն կամ իրական կեանքը։ Այն բոլոր օտարազգիները որ ներկայ էին, մեկնեցան յարգանքով տողորուած գէպի ի հայ ցեղին քաղաքակրթական յատկութիւնները, որոնք շատ նուազ ծանօթ են քաղաքակրթութեան յաւիարչին մէջ լայն հայկական տառապանքը եւ որոնք շատ աւելի փոքր տեղ մը կը բռնեն օտարներու մեղք հայտնի տուած համակրանքին մէջ լայն մեր յարչարանքերուն ազդած արգահատանքը։

Ստացուած արգիւնքը շատ աւելի մեծ պիտի ըլլար ազանդապէս՝ եթէ կարգ մը անախորժ անակնկալներ — եւ օչ ին արտակարգ աննշապատութիւնը մանաւանդ, — արգիլած չըլլային երեկոյթին ներկայ գտնուելէ շատ մը կարեւոր աննշաւարժութիւններ որոնց որդայն պէս խոտացած էին զալ երեկոյթին, — ինչպէս պ. պ. Ա. Ֆարսն, Ռոժէ Մարքս, Կիւսթաւ ժեմբրուս, Էմիլ Գարիէր, Բարձրաբ, Պերար, Լալիս, Է. Ֆակէ, Էւն, Էւն, Բայց շատեր, որոնք չկրցան զալ, իրենց համակրութիւնը յայտնած էին առաջուց այդ երեկոյթին համար, կամ զալ չկրնալու իրենց ցաւը. պ. պ. Բուանքարէ, Նախկին Նախա, Բար, Կապիթէլ Մոն, Էնսթիթիւի անդամ, իրենց չնորհակալութիւնը յայտնած էին իրենց ղրկուած հրաւերին համար. պ. Լիւստովը արժանիքաւոր հետեւեալ երկուողը ղրկած էր.

«Լիւստովը որ փոխմանն իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ պ. Չոպանեանի ղեկքը հրաւերած ըլլալուն հայկական արուեստի երեկոյթին որուն շատ հանդիմանքով պիտի գտնուի։»

Տիկին Ալֆոնս Տոմէ իր շնորհակալութիւններն յայտնած էր իրեն ղրկուած հրաւերին համար, եւ իր ցաւը որ չպիտի կարենար ներկայ գտնուիլ, այդ իրիկունն արդէն արամազրած ըլլալով. նմանօրինակ նամակ մը ղրկած էր պ. Բոլ Լուպէ, Ֆրանսական Հանրապետութեան նախագահին որդին.

«Յարգելի շնորհակալ եմ ձեր հրաւերին համար. մեծ հաճոյք պիտի զգայի ներկայ գտնուելով ձեր երեկոյթին բայց վաղն իրիկուն բռնուած եւ շատ դժուար որ չպիտի կրնամ ծափահարել ձեր հայրենակիցներուն դործերը։»

«Ռեքլե տէ Ռեքլե» ի տնօրէն պ. Ժան Ֆրիս, պ. Մարտէլ Սանպա, Ժանօթ հայասեր երեսփոխանը, պ. Պուրկո-Ֆիւքուտը, մեծանուն երաժիշտը, համակրական երկուողներով իրենց ցաւն յայտնած էին որ չպիտի կարենային երեկոյթին ներկայ ըլլալ՝ այդ թուականին Բարիզէն հեռու գտնուելու ստիպուած ըլլալով։ Պ. Բոլ Ասան կը գրէր հետեւեալը.

«Հրատ ուրան պիտի ըլլայի ներկայ գտնուելով ձեր երեկոյթին. բայց ՉՊԻ Պրեմիայն պիտի ըլլամ, եւ խորապէս կը ցաւեմ որ չպիտի կարենամ անձամբ յայտնել սրտաւանդ զգացումներս։»

Պ. Էրնէսթ Լա ժէօնէ, որուն հրաւիրագիրը, «Ժուրնալ» ի նաւթէն ղրկուած, երեկոյթին որ մը ետքը հասած էր իր ձեռքը, հետեւեալ կը գրէր.

«Կտաւ եմ ձեր սքանչելի երեկոյթին ներկայ գտնուելու կրցած ըլլալուսը։»
Հակառակ յայտնողի օգին, խուռն բազմութիւն մը կիսած էր սակայն երեկոյթին, մեծ

մասամբ ծառարագողներ (հրապիրել), եւ Բարիգի հայ գաղթականութեան որոշ գրասէրներ, Երկրակէն էին պ. պ. Բիւէ Գիւրգիս, Բուլ Օլէնտորֆ, Տիւլէն գնապահար, Էլովի՝ «Բարի» նուիլէն՝ գործակալութենէն և Ա. Մէլիէ, Ֆրեմերիք Մաքլեր, Բիէր Օպրի՝ հայապէսները, կոմս Կիւր ար Լիվիս-Մերուս, մարգիւղուհի ար Լիւթիւսաք, պ. Ֆուլէր, պ. Ֆուրիէր, «Մարիլիս» կան Պանգալիք տնօրէնը, պ Ռաուլ ար Ռիւսովը, Գիտական եւ Դրական Հաստատարական Ընկերութեան տնօրէնը, կոմսուէր Գոլոննա, «Ռովիւ Գիւրգիս» տնօրէնուհին, պ. Ռեյնէ հրահան, Երեմիոսանց ժողովի նախագահին զարահական օժանդակպետը, Լաստիլաս Միգրիւիլի, մեծ Միգրիւիլիէն որդին, Ժան Լորանթիլի, բոլոնացի ծանօթ գրագետ մը, Օսիւր Լուրէի, ուսուցիչ, Էկկէր Ղլախտարոյժը, Բլէման Մէր, Լը Մէնս եւ Լաթուշ նկարիչները, Շարլ Բիւմէ ճարտարագետը, Մարք Լըկրան բանաստեղծը, Փրանսական, Բուսական, Բուսական, բոլոնական, անգլիական թերթերու թղթակիցները, եւն. եւն.

Երկրպիւթին յայտարարը պէնտաւէ էր հայկական ուժով զուգահեռ քրտին զարգացկարով մը զոր Էտկար Շահին փորագրած էր Բարիգի ազգային մատնադարանին մէջ գտնուած ինչ նկարաւոր ձեռագիր մը հետեւողութեամբ, յայտարարը կը պարունակէր ծանօթութիւններ այն բանաստեղծներուն վրայ որոնցմէ կտորներ պիտի արտասանուէին, եւ խօսքերը այն երգերուն ու պիտի երգուէին, — Փառաւ Փաթիւ-գայի «Արի՛ իմ Սոխակը», Բաֆֆի «Ջայն տուր ո՛վ ծովակ», «Ջիմ վիլն» պարերը, «Պաղ աղբիւրի մօտին» սիրերգը, «Աւանակն անուշը Այլ յայտարար ծանկու հանձնակատարութիւնը ունեցան Օր. Էքմէք-ճեան եւ Օր. Գիւրգիսի՛» Փրանսացի հայապէս նկարչի մը աշխիւրի :

Պ. Կապրիէլ Մուրէ արտասանեց ղեղեցիկ բանաստեղծութիւն մը ու պերճախօս քաղաքաբանութիւններով որակեց հայ ցեղին պատմական դերը, զնահատեց անոր գեղեցկապիտական կարողութիւնները իր ճարտարակապտութեան, բանաստեղծութեան եւ երաժշտութեան մէջ . պ. Մուրէ մասնաւորապէս ծանրացաւ Նարեկեանի, Քուչակի բանաստեղծութեանց վրայ, Կիլիանէն գեղեցիկ էջի մը թարգմանութիւնը կարգաց ինչպէս եւ քանի մը ժողովրդական երգեր, Պէլլիթալիանի Հայ Գաղտնիքն մասնաւոր ըրաւ եւ այդ առթիւ Ջէյթիւնի պատմութիւնն ուրուապէս, ու եղբակացուց սապկա :

Յեղ մը, մտաւորական եւ ներմական քաղաքակրթութեան աշխարհ կարող դրժան հայ լիւրը, յեղ մը աշխարհ ստեղծու եւ որ աշխարհայեան ճիւղ բարձրագոյն ուժի տղերհները, որ տուած է անցեալին մէջ եւ ներկային մէջ հեւ կուտայ այնքան ազաւայրոյցի տարեմեան մտածանքն յարուսի, որ ի յայտ էր բերէ աշխարհ ղեղեցիկ ու վնասնիք գործունէութիւն մը յարաբերութեան ճամբուն մէջ, այդպիսի ցեղ մը բուսուեց ուժի աղբիւր, ոչ միայն իր ուղիք ճակատադրին տեսնակտով, այլ յովազակ մարդկութեան ճակատադրին տեսնակտով : Ան եղած է եւ է դեռ՝ մասնաւոր եւ արուեստի տեղիք մը գիւցաղանութեան գեղեցկութեան ծնողի մը : Ինչը զոր խաղաղած է անցեալին մէջ, կ'ողէ ապագային մէջ ալ խաղալ : Ու չեմ գիտեր քան մը որ աւելի օրտաշարժ ըլլայ եւ աւելի աշխարհ քան յամառութիւնն ու կորովը զոր այդ փոքրիկ ժողովուրդը : Այլ կուտայ իր գոյութիւնը աշխարհին ճանչցնելու եւ քաղաքակրթութիւնը աշխարհին մէջ իր տեղը փրտաւանելու համար :

Բանախօսութեանը յաջորդեց «Երեւոյրական» պատմականագիտութեան» շարք մը . պ. Վ. Ֆ. Պ. Լիւի, Հայաստանի վրայ վերջեւս երեւցող երկհատոր հայապա աշխատութեան հեղինակը, կազմակերպչներուն խղղղանքով, իր լուսաւ նկարները ղրկած էր որպէսզի անոր վրայէն հանուէին այդ պատկերագրուցութեան քիչէնները : Հանդիսականք տեսան այդ շարքին մէջ, Աղթամարի եկեղեցին, Ս. Կարապետի վանքն ու եկեղեցին, Էլմիսմանյ Ս. Գայիանէի եւ Ս. Հռիփսիմէի եկեղեցիները, երկու խաչքար, եւ Անիի աւերակներուն վեճ տողանցութիւնը : Ի վերջոյ, կտուին վրայ երեւցաւ հայ մարտապետուհի մը կերպարանքը, եկեղեցական հանգէսներով, քաղցը ձեռքը, լիւտը՝ Սեբեմ-ճեանի կնիզանագիրը : — եւ հասարակ թիւնը որտեղողոտ ծափահարութիւններով ողջունեց հայ հերոսին երեւումը, — ու վերջապէս հայ որբերու եւ փախտակներուն խումը մը, թշուառութեան պատկեր մը անաղագիտիկ : Յետոյ, սկսան արտասանութիւնները հայկական ինչ եւ նոր բանաստեղծութեանց փրանսերէն թարգմանութիւնները : Պ. Ռամո, Օտէոնէն, արտասանեց Նարեկեանի հրաշակեւրտէն մէկ քանի հատումներ ու Արցիւանի վեպի Հայաստանին էջ մը, Երեւանի բերդին նկարագրութիւնը : Պ. Տեսան, Բուժարի Քարանսեղէն, արտասանեց Նահապետ Քուչակի Սիրոյ երգերէն տասնհինգ հատ : Օր. Տիւրի, Գոմէտի Ֆրանսեղէն, արտասանեց Վ. Սլաճեանի Աստուածունէն շրջանի (հայկական աւանդութիւն), եւ Պէլլիթալիանի Հայ Փաղտնիքն : Պ. Գրիգոր Կիւլպէտէն արտասանեց Պէլլիթալիանի Գոյալիկնար, Շահապիղեանցի մէկ տաղը եւ Դուրեանի իմ ծաւը : Պ. Ֆիլիք Կարնիս արտասանեց «Տերովիլ» Հիւսնդանքը : Օր. Թոմէն եւ Օր. Տիւրի արտասանեցին հայկական ժողովրդական բանաստեղծութիւններ :

առաջինը սիրոյ երգեր ու պալլասներ , եր-
կերոքէ՛ր պանդուխտի երգեր :

Գետոյ սկսաւ երաժշտական բաժինը :

Օր . Բալաստարա , բոլոնացի երգչուհի մը որ
հայերէն երգել սորոված էր , երգելը Կոռնիկ ,
եւ պ. Ամիրբեանի 'հետ' Ձիւ վզինը ու ձամ
կիւլիւնը : Պ. Ամիրբեան երգէր Պաղ աղբիւրի
մօտինը եւ Արի՛ իմ սոխկը : Պ. Դաւիթեան ,
հիւանդ ըլլալով չկրցաւ երգել Ձայն ճուր ո՛վ
ծովակը :

Հասարակութիւնը ջերմ ծափերով ընդուն-
եցաւ հայկական արուեստի այդ բոլոր ար-
տայայտութիւնները :

Պ. Մուրէի բանաստեղծութիւնը , այդ երեւ-
կոյթին մէջ արտասանուած բանաստեղծու-
թիւններուն հետ , պիտի հրատարակուի ի
մօտոյ հատորով մը եւ պիտի զրկուի բազմա-
թիւ եւրոպացի հայասէրներու : Այդ հատորին
տպագրութեան ծախքերուն համար նուիրած
են , պ. Իսքէնտէր 100 Ֆր . , պ. Տիգրան-իւան
Քէլէկեան 50 Ֆր . , պ. Փէշկիւմանեան 20 Ֆր . ,
պ. Ա. Էփրանեան 20 Ֆր . , Տիկին Ն . Բաբաման-
եան 20 Ֆր . , Տիկին Կրսնալաւ 40 Ֆր . , պ.
Ա. Թնկըր 20 Ֆր . , պ. Ռ. Մարկոսեան 20 Ֆր . ,
պ. Էփար Եանին 10 Ֆր . , խմբագրութիւն «Ա-
նահիթ» 10 Ֆր . , Դոււմարը 310 Ֆր . :

Եթէ դիմքը ծախուելով՝ այդ 310 Ֆրանքը
վերստացուի , հրատարակչներն որոշած են
այդ գումարն եւս նուիրել Գիպրոսի որդանու-
ցին :

Երեկոյթին ընդհանուր հասոյթն եղած է ,
մինչեւ այս վայրկեանիս գանձուած գումար-
ները խմբին հաշուելով , 4327 Ֆր . 80 ս . : Այս
գումարը դոյաքած է տոմսակներու եւ յայտա-
գրի վաճառումէն ու նուիրատուութիւններէ :
Երեկոյթին կազմակերպութեան համար ծախ-
ուած է 727,63, ուրիշն զուտ չա՛ն մնացած է
600 Ֆր . 15 ս . : Կր մնան զիտ գանձելի գումար-
ներ տոմսակ ընդունող անձներու մօտ , որոնք
անշուշտ պիտի վճարեն , — 150 Ֆրանքի չափ ,
այնպէս որ զուտ շահը կարելի է համարիլ
750 Ֆրանք : Կը խնդրե՛ք որ դեռ չվճա-
րողները հաճին իրենց տոմսակներուն գինը
շուտով հասցնել պ. Փէշկիւմանեանին :

Պ . Վիքթոր Պերար որ յանձն առած էր
այս երեկոյթի կազմակերպիչ յանձնախումբին
դանձապաշան ըլլալ , հետեւեալ անձներէն ըն-
դունած է տոմսակներու գինը . Պր . Ճ . 10 Ֆր . ,
տիկին Նորպէր 20 Ֆր . , պ. Ա. Տամատ 10 Ֆր . ,
Իշիկ , Լուսինեան 20 Ֆր . , պ. Յ. Իսքէնտէր
20 Ֆր . , Տիկին Ա. Մըրըրը 10 Ֆր . , պ. Ա. Ար-
բանեան 10 Ֆր . , պ. Տր. Կորէնիկ 10 Ֆր . , պ.
Զ. Զաքարեան 20 Ֆր . , պ. Ս. Յովսէփեան 5 Ֆր .

Յ. Սվաճեան 10 Ֆր . , Տիկին Նուպար փայա 20
Ֆր . , Տիկին Ն. Բաբամանեան 20 Ֆր . :

Պ . Տիգրան խան Քէլէկեանի յանձնած են՝
Վառձապարէն քահանայ Քիւպարեան 10 Ֆր . ,
պ. Ռ. Սվաճեան 10 Ֆր . , Ա. Ճէֆանիճեան 10
Ֆր . , պ. Մ. Դէւրթեան 10 Ֆր . , *** 5 Ֆր . :

Հետեւեալ անձերն իրենց տոմսակներուն
գինը յանձնած են պ. Չօպանեանին՝ տիկին
Ա. Կրսնալաւ՝ 15 Ֆր . , պ. Կրսնալաւ՝ 50 , պ.
Էգնեստէն՝ 10 , պ. Ռ. Մարկոսեան՝ պ. Բարեպետի
միջոցաւ՝ 20 , պ. Ամիրբեան՝ 40 , պ. Պ. Գ. 20 , պ.
Մ. Յ.՝ 15 , Ա. Կէվրէք՝ 15 , Ռ . Բէրբերեան՝ 5 , Յ.
Միքայէլեան՝ 10 , Տիկին Ն. Բաբամանեան՝ 20 ,
Տր . *** 5 . Բերեանթեանեան՝ պ. Պարամանի
ձեռքով՝ 5 , Մ. Մուրատեան 5 , պ. Տիգրան խան
Քէլէկեան՝ 20 Ֆր . , եւ 30 Ֆրանք՝ նուէր օր-
ը միւսնա՛մ գործին :

Տոմսակ ստացող միւս անձերը իրենց տոմ-
սակներու գինը յանձնած են պ. Փ. Փէշկիւման-
եանին :

Պ պ. Էրնեստ Լափիս եւ Ժան Փոքրաբի ի-
րենց ընդունած հրաւիրազրկերուն փոխարէն
յանձնած են պ. Չօպանեանին 20ական Ֆրանք ,
յօգուտ հայ որբերուն : Նմանապէս Տիկին Կա-
րօ , հայաքիտ Ֆրանսուէի մը (պ. Բարեպետի
ձեռքով) 10 Ֆրանք , Պ. Վիքթոր Պերար նուի-
րած է նոյնպէս 20 Ֆրանք , եւ տիկին Սըլհու-
նէպէր 50 Ֆրանք , զոր արդէն ծանուցինք
«Անահիթ» ի նախորդ թուով :

Պ Կապրէիլ Մուրէ իր բարեկամներուն զրկած
էր հրաւերները . այդ բարեկամներէն ոմանք
ո զած են նուէր մը ընել հայ որբերուն . պ.
Բոյ Էրվիէօ զրկած է 10 Ֆր . , պ. Փոյ Օլէնտորֆ՝
20 Ֆր . , պ. Պուալլէ՝ 10 Ֆր . , պ. Ռոպքժուրա՛ն
5 Ֆր . , պ. Ժորժ Մարօ՝ «Իրվիս Անտիքու-
տիք» ի (այժմ «Ռըվիս Իւնիվէրսալ») անօրէնք՝
20 Ֆրանք :

Բարիդի հայ ուսանողներէն ոմանք՝ որ հը-
րաւիրուած էին այդ երեկոյթին , ուզալոված
են 18 Ֆրանքի գումար մը (պ. Եարճանեանի
ձեռքով հանգանակուած) :

Հաճոյքով խմացանք , «Փրօ Արմենիայ» լէն ,
թէ Եւրոպայի Հայ Ուսանողաց Միութիւնն
ալ սարքեր է Պերկոյի մէջ , յաւնիս ճին , երեւ-
կոյթ մը՝ նպատակով ու ծրագրով համաման
Փարիզի երեկոյթին , Տր. Լեփսիւս հայ ժողո-
ւրդին եւ Արեւելքի մէջ անոր կատարած դե-
րին վրայ առաւրէ , Տր. Բորպիլ՝ Հայոց առ-
օրեայ կեանքին վրայ , Տր. Հարնաք՝ հայ եկեւ-
ղեցւոյն պատմութեանը եւ կազմակերպչութեան
վրայ . քանի մը գերմանացի գերտառներ
հայկական բանաստեղծութեանց գերմաներէն
թարգմանութիւններ արտասաներ են եւ հայ
ուսանողները հայկական ժողովրդական երգեր
երգեր են :